

УДК 007.304:323

СТРУГАЦЬКИЙ ВАСИЛЬ,

кандидат філософських наук, доцент, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОРАХУНКИ АГРЕСОРНОЇ МІФОТВОРЧОСТІ

Автор продовжує філософське дослідження маніпулятивного впливу на масову свідомість, яке є базовою складовою агресії РФ проти України. Розвідка присвячена виявленню прорахунків, яких припустилися російські технологи маніпулятивного впливу.

Виявлено, що помилки зводяться до некваліфікованого підходу до побудови ключової постаті міфології, неврахування очевидних рис українського менталітету, а також низки більш дрібних прорахунків технічного характеру.

Ключові слова: маніпуляція свідомістю; міфологія гібридної війни; міфологема; культурний герой; архетип; менталітет.

Постановка проблеми, її актуальність. У попередніх роботах автора було досліджено вплив на масову свідомість громадян України державою-агресором [1-3]. Окремо розглянуто домілітарну фазу впливу на соціум з метою формування сприйнятливої до колаборантних дискурсів соціального ґрунту, систему способів і засобів ворожої політичної міфотворчості під час військового вторгнення й доцільні заходи, які повинні оперативно бути розроблені в Україні для комплексного спротиву інформаційній складовій агресії та ментальній реабілітації маси, яка зазнала маніпуляцій.

У ході філософських розвідок було виявлено, що, попри успіхи агресора в маніпулятивному впливі на масову свідомість на передмілітарній стадії, пропаганда ряду важливих антиукраїнських міфологем була з певних причин проблематичною.

Деякі з них, наприклад, про "особливу донбаську ідентичність" узагалі вкорінені не були, деякі ефективно впливали на відносно невеликий прошарок суспільства.

Схизмогенетичні намагання, деінтелектуалізація, апатія й аномія нав'язувалися всьому українському суспільству. Та й фальшиві "референдуми" були ініційовані не лише в Донецькій, Луганській областях і Криму. Територія мертворожденної "Новоросії" планувалася бути значно більшою. Але Росія змогла окупувати лише куций огризок цієї бажаної нею псевдокраїни. І тільки увівши власні "іхтамнетні" війська.

Українські громадяни навіть після маніпулятивної одурманюючої антиукраїнської обробки, як правило, не прагнули масово "ополчатися" й боротися з "хунтою". До введення "іхтамнетів" біля Донецької облради за барикадами й поруч тинялося кілька сотень неохайних індивідів, і лише російські диверсанти їх спромоглися організувати, захоплюючи матеріально. Першими добровольцями на фронті ставали також, як відомо, маргінали, відверто примітивізовані особи, наприклад, безхатченки, наркомани, алкоголіки, соціальні невдахи, які таким чином отримували примарну суспільну вагомість.

І сьогодні більшість громадян України з модифікованою свідомістю, які вірять, наприклад, у широко популяризовану байку про "злочинну владу" П. Порошенка, озброєно кидатися в бій *не поспішають*, а масштаба

їхніх добровільних, а не проплачених мітингів, зокрема в Києві, жалюгідний.

Отже, агресор і його внутрішньоукраїнські посіпаки змогли вплинути на світогляд маси *лише частково*. Перепрограмовані українські громадяни не встали, як він розраховував, боротися з "укропами", "хунтою" масово й тотально.

З іншими потужно поширюваними за допомогою "найманих борзописців" легендами - така сама ситуація. Успіх маніпуляції частковий і тимчасовий. Наприклад, іпостась В. Путіна як сакрального спасителя Росії не дуже міцно вкорінюється і серед громадян Росії, і в людей на окупованих районах. Так, дехто його дійсно пов'язує з месіанськими очікуваннями. Так, телевізійний і поп-культурний продукт висвітлює його як мультифункціонального могутнього Героя. Тобто розвивається культ його особистості. Але до рівня масштабності відомих політичних міфологізованих "героїв" недалекого минулого - Гітлера, Леніна, Сталіна - Володимирів Путіну далеко.

Не можна уявити собі кількадесятитисячні мітинги у Москві, Пхеньяні, Пекіні, Берліні проти політики Й. Сталіна, Кім Чен Ина, Мао Цзедуна, А. Гітлера у часи їх правління. А в містах Росії такі мітинги відбуваються. Отже, тут залишаються критично мислячі особистості, та й частина людей маси залишається чомусь імунною і стійкою до зміни свідомості.

Як говорилося нами раніше, маніпуляція людьми прагне створити на психічному тлі, бажано заздалегідь примітивізованому (алкоголем, наркоманією, спрощеною освітою, телебаченням), просту картину, яка влаштує індивіда, - політичний міф.

Шляхом окремих міфологем масі планувалося імплементувати (прищепити) ідеї про вигаданого ворога, про вигаданих друзів, Героя-Заступника - ключову персону міфу. А людина маси мала це спожити й повірити, бо при некритичності мислення в неї активізується архаїчне світосприйняття. І технологи розраховували на *резонанс* запропонованих колективному несвідомому образів.

При цьому головним позитивним культурним героєм, з точки зору міфів агресора, є В. Путін. Усе інше - немовби його еманції - і Росія, і росіяни, і будь-яка благодать.

Але попри потуги ідеологів, постать В. Путіна досі явно недостатньо масштабна. Чому так? Адже, здавалося б, цілий масив технологічних засобів навіювання задіяний, а міфологія гібридної війни вкорінюється не ідеально.

Метою цієї роботи є продовження соціально-філософського аналізу ворожої технологічної дії на масову свідомість соціального тла війни. Тепер ми зосередимося на пошуку помилок, яких припустилися технологи політичної міфотворчості.

Завданнями статті є також оцінка ментальної міцності українського народу, яку ми спробуємо проаналізувати, і розгляд суто технічних прорахунків, ступеня обізнаності маніпуляторів із теоретичними аспектами конструювання героїчної постаті в колективному підсвідомому.

Методологія роботи передбачає наслідування принципів міжнаукового підходу, неупередженості, детермінізму в розгляді динаміки соціально-політичних та психічних явищ, а також до аналітико-синтетичних, дескриптивних, компаративних та дефінітивних методів.

Об'єктом дослідження, як і раніше, є прихований вплив держави-агресора на свідомість людини маси.

Предметом є сукупність концептуальних помилок у конструюванні й поширенні політичної міфотворчості.

Виклад основного матеріалу. Не є новиною для фахівця-гуманітарія те, що розгортання, еволюція постаті Героя - ключового актора міфологічного тла - комплексно досліджені у філософській й близькій до неї науковій літературі.

Такі масштабні й ґрунтовні дослідники, як Карл Юнг, Володимир Якович Пропп, Джозеф Кемпбелл, Мірча Еліаде та інші [4-12], послугуючись досягненнями фольклористики, археології, релігієзнавства, класиків психоаналізу, детально проаналізували міфологічний континуум, де розгортається *еволюція видатних постатей* - напівбогів, героїв, вождів і різноманітних спасителів.

При цьому автори праць одноставно наголошують, що цей простір актуальний не лише в сиву давнину, але й складає тло універсальної підсвідомості сучасних людей і потужно впливає на будь-яку діяльність.

У відомій праці "Герой з тисячею облич" Дж. Кемпбелл висловлюється відносно того, що людська міфотворчість ніколи не припинялася. Також проводиться думка про об'єктивне існування в усіх народів та етнічних груп подібних і загалом універсальних надзвичайно стійких у часі алгоритмів розгортання міфологічного простору, головним персонажем якого є постать культурного героя. При цьому наголошується, що міфотворчістю "запліднюється", потужно ініціюється будь-яка сфера культурного життя людини. "Черпає натхнення саме з цього джерела" релігія, наука, мистецтво, філософія. Закономірно додаємо цього переліку й політику.

Тут же Дж. Кемпбелл пише, що повсюди наявні міфологічні символи і послідовності - не продукт свавілля, а підсвідомий контекст розумової діяльності - їх *неможливо викликати до життя волею розуму, віднаходити нові чи безкарно придумувати*.

Також важливо, що необхідні в минулому обряди народження, отримання імені, навчання, переходу до зрілого віку, одруження, батьківства тощо мають обов'язковий і винятково жорсткий характер, закарбований у підсвідомості сучасної людини у вигляді незмінних символів і послідовностей.

Ще одна пересторога аналітика стосується *ігнорування закономірностей перетворення людини на міфологізованого героя*. Він повинен пройти *чітку вервечку послідовних стадій якісних перетворень*.

Якщо ж людина ігнорує який-небудь шабель метаморфоз, на неї чекає внутрішній конфлікт, руйнація соціальної ролі, депресія. Імовірно, Дж. Кемпбелл уводить ці перестороги в психологічному контексті, адже, з точки зору психоаналізу, кожна людина або повинна пройти ряд послідовних ініціацій, випробовувань тощо, інакше в неї виникне психологічний розлад - вибіркова дезадаптація, невроз або психоз.

Для нашої роботи ці попередження вченого цінні в контексті пошуку помилок російської агресорної міфотворчості - ми наведемо виділені класиками обов'язкові шаблі становлення культурного героя - головної персони міфу - і спробуємо їх відстежити *in practi*.

У названій фундаментальній праці Дж. Кемпбелл ретельно опрацьовує такі стадії: *самотності, ініціації і повернення з отриманням*.

Стадія самотності. Передбачає історію про гостре відчуття покликання й вихід міфологічного героя з рідного для нього суспільства. Алгоритм міфу тут пропонує на початку шляху становлення персони Героя *зустріч із передвісником* - знаменною подією, персонажем, твариною чи знахідкою, яка надає *поштовою поштовою еволюції* видатної постаті. Далі відбувається втеча або мандрівка у новий агресивний простір, написаний *випробовуваннями*. Тут людина повинна зустріти *надприродного опікуна* - уособлення хтонічних сил Матері-Природи. За допомогою останнього майбутній Герой, зустрічаючись із межею звичного і невідомого світів, *перемагає Стража порогу* і немов *зникає* з поля зору звичайних людей - *символічно помирає для них*. Згодом міф показує, як він перебуває в загадковому мінливому фантастичному середовищі, просторі або об'ємі. Тут йому буде потрібно пройти стадію метаморфоз.

Стадія ініціації полягає у проходженні героїчною персонажем ряду жорстких *випробовувань*, які полягають у змаганнях, мандрівках за якимось об'єктом або судилищем. Тут він користується допомогою або порадами Стража порогу і, проходячи випробовування, зустрічається з персонажем, якого Дж. Кемпбелл називає Богинею. Ця жіноча постать знаменує кульмінацію перетворень і означає набуття людиною своєї *цілісності*. Людина, яка вже фактично є Героем, як правило, бореться і в результаті об'єднується з Жінкою, утворюючи гармонійне ціле, базоване на коханні. Крім цього, якщо Героем є чоловік, то він символічно отримує владу над Життям, яке уособлює Богиня-жінка. На нашу думку це, крім цілісності й атрибуту влади, означає набуття соціально-психологічних ознак *дорослості*. Остання знаменує успішний результат визрівання Героя. Наостанок він може бути обдарованим чарівними подарунками - еліксиром, зброєю, одягом, обладунком, заклинаннями, одкровенням тощо. Потім Герой, як правило, зустрічається на рівних зі своїм Батьком (Царем, Богом тощо) і досягає порозуміння з ним.

Відтак міф показує готового Героя таким, який символічно поєднав обидва статеві начала, перебуває в стані гармонійного духовного спокою, наповненим надприродною могутньою силою й мудрістю.

Повернення з отриманням. Стадія передбачає *повернення Героя до материнського соціуму з отриманням трофеєм*. Сюжетна лінія передбачає, як правило, *нетривалі вагання* Героя у спроможності здійснити цю місію успішно. Але натхнений надприродними істотами потойбічного світу головний персонаж *вирушає в мандри додому*. Фольклор багатьох народів також демонструє популярний і деталізований альтернативний варіант цього як *важкої втечі* від хтонічних істот із гонитвою й подоланням бар'єрів. Іншими

словами, на шляху з магічного континууму до людського Герой успішно долає кризу розриву з першим, що, на нашу думку, є актом своєрідної ресоціалізаційної ініціації, пробудження і входження назад - до світу живих. Завершитися мономіф має наведенням прикладів спасіння племені, відродження, оживлення, розбудження заснулої або розчаклування "мертвої" країни, міста, цілого світу тощо.

Психоаналітики, релігієзнавці і класифікатори фольклору тут особливо наполягають на тому, що, переступивши поріг, на зворотному шляху Герой об'єднує в собі не лише два первені - чоловічий і жіночий, але і є мешканцем двох світів - профанного і сакрального, уособлюючи їх у собі. Тобто *міф створює синкретично цілісну і надзвичайно багатогранну гармонійну істоту*.

Однак, у ряді випадків, народні перекази показують, що світ людей такого героя не приймає і він або не впізнається соціальним середовищем, або відштовхується, на шталт Ріп Ван Вінкля, Христа, Мухаммеда, Лао Цзи.

Навіть позитивно сприйнятий, Герой *пожиттєво залишається метаморфозованим, інакшим, преображенням*. Відтак, якщо він продовжує життя в суспільстві людей, то вимушений спілкуватися з ними відгороджено - з-за своєрідного бар'єру, яким слугує місце помешкання, трон, ширма, маска, магічний одяг чи чарівний засіб пересування.

Але в будь-якому разі мономіф показує, що іншим результатом поневірянь, мандрів, ініціацій, метаморфоз і повернення додому є пріоритет героя до хоча й де-що споглядальної, відстороненої, але безумовно *люднолюбної позиції*. Простіше кажучи - культурний Герой цінує життя в будь-яких його проявах, є мудрим наставником, взірцем і *рафіновано гуманною постаттю*.

Інший відомий дослідник, фундаментальний філолог і фольклорист Володимир Пропп досліджував міф (казки) з точки зору історичних джерел прадавніх ритуалів та їх проєкцій на соціальне тло [11, 12].

Його алгоритм розвитку магічного сюжету, викладений у відомих книгах, наприклад, у "Морфології казки" й "Історичних коренях чарівної казки", добре корелює з кемпбеллівським і зводиться до послідовного впливу на людину постійних, стійких елементів, якими слугують *функції дійових осіб*.

Дослідник доходить висновку, що таких нараховується близько тридцяти (заборона, порушення заборони, боротьба, перемога тощо), а самих дійових осіб фактично сім: *герой, шкідник, відправник, даритель, помічник, царівна, несправжній герой*.

Також виявляється, що *послідовність впливу функцій завжди однакова* й, імовірно, кроскультурна. Отже, усі чарівні казки однотипні за будовою, а послідовність розповіді в них загалом включає такі етапи:

- **зав'язка**. Тут викладається проблемна ситуація, яка мотивує людину на мандри;
- **вихід із суспільства** і потрапляння до посередника-стража між двома світами;
- **шлях до таємничого простору** (лісу, тридев'ятого царства тощо);
- **процес ініціації** шляхом жорстких змагань та інших випробовувань - тут допомогу надають помічники-дарителі чарівних дарів або подарунків стража;
- **зустріч із нареченою** (здобуття нареченої);
- **втеча з нею до світу людей**, супроводжувана магічною боротьбою з хтонічними істотами;
- **благополуччя і гармонійне життя** Героя як "царя" - глави роду або сім'ї.

Цікаво також те, що повсякчас професор В. Пропп багаторазово наголошує, що сюжетні фрагменти казки

не повинні розумітися ізольовано, а складають єдину цілісну алгоритмізовану композицію. Ці перестороги звучать в унісон із попередженнями Дж. Кемпбелла про неможливість вилучення або небезпеку "дописування" до міфу неорганічних компонентів.

Отже, здійснивши такий стислий екскурс у теорію викладу міфу в контексті розвитку персони Героя, повернемося до нашої гібридно-воєнної конкретики і спробуємо знайти впровадження цих алгоритмів композиції сюжету у практиці російської мілітарної міфотворчості чільного позитивного персонажа.

Віднайдені нами в роботі [2] складові міфології гібридної війни щодо соціального тла, інфернальних супротивників головного Героя Росії транслюються потужно і в цілому логічно. Але ми тепер бачимо, що творці маніпуляції проігнорували наукові принципи компонування самої цієї постаті.

Оскільки В. Путін є вузловою фігурою проросійської міфотворчості, яка транслюється на соціальне тло - і на громадян цієї країни, і на окупований Крим та схід України, то технологам потрібно було б провести його образ через названу вище вервечку перетворень. Лише в результаті цього він набув би ознак мультигероя - це органічно б сприйнялося менталітетом і російського, і українського, і будь-якого іншого народу. Таким чином, позанаціональними героями стали сакралізований свого часу В. Ульянов, Й. Джугашвілі та інші. Але з В. Путіним цього не відбулося. Технологи, так би мовити, тут "напартачили".

Стадія становлення режисерами міфотворчості була практично повністю проігнорована. Широкому загалу не давалася бодай епізодична вигадана інформація про проблемні риси життя молодого Володі Путіна, його тривалі труднощі й існування на доволі низькому соціальному рівні.

Так вигідно подали поневіряння молодого Адольфа Гітлера ідеологи німецького фашизму. Недоброзичливці йому завадили стати художником, він воював, і його запроторили в тюрму. Гітлер активно долучився до сакралізації власної персони, власноруч написавши відому книгу "Моя боротьба" ("Mein Kampf"). Це приклад грамотного наслідування теорії міфотворчості.

Багато зрілих віком читачів можуть легко пригадати десятки розлогих байок про Володю Ульянова - дитину, гімназиста, підлітка тощо. І як вони тиражувалися в літературі, засобами освіти і ЗМІ. Це також приклад грамотної технології.

Але, на щастя, у сучасних "придворних" кремлівських режисерів просто не вистачило спеціальної філософської освіченості.

Як сказано вище, у міфологемах головної позитивної постаті російської агресії немає обов'язкових елементів - немає символічних образів тимчасового виходу її із соціального середовища, немає літературних опусів про яке-небудь *покликання*, яке В. Путін відчував юнаком, немає ніяких байок про *передвісників* його героїчного (президентського) майбутнього. Немає вміло сфабрикованих сюжетів про *"надприродних" опікунів*.

Відтак, у принципі немає й обов'язкового для міфу персонажа. У Леніна їх було аж два - К. Маркс і Ф. Енгельс, в А. Гітлера - Ф. Ніцше. Усі опікуни надають поради, а майбутній герой їх дослухається - це класика сценарію міфу.

У В. Путіна нікого такого немає, як, до речі, і не менш вагомому образу *Стража порогу* - у міфі ці фігури можуть бути злитими, але наявними обов'язково. Гадаємо, цей президент Російської Федерації хоча б із цих причин не буде органічно сприйнятий і закріплений колективним несвідомим.

Теоретична необізнаність призводить технологів до іншої істотної помилки. Немає також сфабрикованих даних про *доволі тривалу відсутність* цього "культурного героя" - вихід із суспільства звичайних людей. Те, що він на тиждень чи декаду спорадично зникає з поля зору, будучи вже президентом, людей не заворожує, не призводить до екстатичного реагування, а лише до певної депривації, бо історія про В. Путіна повинна б містити інформацію про випадання з суспільства у *віддаленому минулому*.

Далі. *Етап ініціації - проходження випробовувань - змальований у міфі недбало*. Тема спортивних занять (дзюдо, хокей) сучасного очільника РФ, яка активно експлуатувалася, повинна була б привести до метаморфоз, які бодай символічно були б помітними у зовнішності. Герой за класикою міфу повинен змінюватися.

Усі успішні реалізовані практично проекти політичної міфотворчості передбачають *динаміку зовнішності* "героя" в часі - його метаморфози. Так, великою є різниця між портретними зображеннями Леніна на жовтєвській зірочці, комсомольському значку і плакатах для широкого дорослого загалу. Із зображеннями А. Гітлера - така сама логіка метаморфоз, що відповідає культурно й історично детермінованій режисурі.

Без будь-якого цинізму додамо до цього, що тривала хвороба, катастрофічна й прикра зміна зовнішності, імовірно, допомогла у впливі на колективне несвідоме й додавала контексту сакральної легітимності і Балдуїну IV Єрусалимському, і шанованому Франкліну Делано Рузвельту, і Віктору Ющенку.

Читач також може легко простежити і вихід із соціуму, і стадію ініціації, і тілесні метаморфози у ключових фантастичних кіногероїв. Це ж стосується і ключових персон релігійних культів - Мухаммеда, Лао Цзи, Сідхартхи Гаутами та ін.

Вони наявні навіть у ряді акторів українського політикуму. Наприклад, у традиційних борців зі "злочинною владою" та "баригами" також чітко простежується випадіння із суспільства, публічний показ поневір'я, страждань, зімітованих чи істинних тілесних вад. Навіть В. Янукович, свого часу "ушиблений тяжелим тупим предметом", тому приклад.

А з В. Путіним тут діаметрально протилежна ситуація. Його намагання зімітувати молоде обличчя значно нівелює сакралізацію і весь позитивний міфологізаторський вплив, що можна, за бажанням спеціалістів, виміряти соціологічними методами.

Ця "молодість" тягне за собою невідповідність В. Путіна більшості образів героїв, наявних в архетипах. Творець, Борець, Богатир, Батько, Трудар, Мудрець *не є вічно молодими чоловіками*. Такою може бути тільки головний герой - жінка, з яким В. Путін, зрозуміло, отожнений бути не може.

Відтак найближчим адекватним для масового підсвідомого сприйняття є лише герой-Чаклун, який омолоджується *інструментальними засобами*. Не властива слов'янській етнічній спільноті юність обличчя чоловіка у віці за шістьдесят.

Нагадаємо тут, що чаклунство для слов'ян (і германско-скандинавів) у давнину було майже винятково жіночим заняттям. До того ж Чаклун, Маг, Чародій у казках народів не є Головним Героєм. Він узагалі перебуває або в опозиції, або є Стражем порогу, або Передвісником і Опікуном, як Мерлін в епосі про короля Артура.

Імовірно таке недолуге жонгливання сакральними образами не буде викликати бажаний ефект героїчності, а, навпаки, нагнітатиме в близькому майбутньому афект *підозри й страху* в російській людини маси.

Упереджуючи контраргументи, наголошуємо, що

"довго і щасливо", тривало перебуваючи у продуктивно-му й відносно молодому віці, чоловік у казках живе лише у *стані подружжя*, а В. Путін з 2014 року розлучений, а його омолодження триває *без присутності жінки* - неприродно, а явно штучно.

Тобто, крім указаних недоліків, у міфотворчості *протяжно немає також концепту здобуття нареченої*. Тут бачимо катастрофічне для образу фіаско - "наречену" наш недосформований "культурний герой" не віднаходить, а *втрачає*, що автоматично тягне за собою *брак стереотипів цілісності і дорослості* головного персонажа. Не компенсують провалу навіть чутки про неформальні зв'язки цього політичного діяча. Те, що він не знаходить офіційної нової "нареченої", буде наштовхувати на думку про його *непотрібність*.

Посилює цей ефект приховування від широкого загалу дітей. Нормально й цілком у ритмі підсвідомої архетипіки батькові *пишуться* своїми дітьми. Сконструйовані відеоматеріали про відвідини дітьми, проведення часу разом, дуже допомогли б В. Путіну асоціюватися з добрим персонажем - Батьком. Але і цього не відбувається.

Закарбовані вроджені стереотипи підсвідомого можуть легко підказати масі, у яких ситуаціях діти *цуряються* батька, батько соромиться і *приховує власних дітей*. І чи на користь іміджу В. Путіна такий стан речей?

Тобто дві концептуальні стадії становлення, визрівання, загартовування і змужніння Героя у міфотворчості практично не відбиті.

Є типова ситуація біблійного "колоса на глиняних ногах" - браку слабкого підмурівку, на який конструктори мілітарної маніпуляції намагаються навісити атрибути Всеволодності, Месіанства і Сили.

Як буде реагувати колективна підсвідомість людини маси на "непотрібного Чаклуна" спрогнозувати не важко, адже вона містить архетипний образ антигероя чи несправжнього героя.

Що з третьою стадією? *Концепт повернення, зважаючи на брак мандрів, реалізований бути не може*. Ніяких чудодійних подарунків, отриманих у мандрах, які б допомогли В. Путіну розправитися з призначеними на цю роль ворогами, явно не існує - попри нагнітання ним самим міфів про російське *wunderwaffe* на початку 2018 року.

У реальності є лише один момент, який збігається з міфом - він дійсно спілкується з народом "з-за ширми" - його рідко бачать, він не часто виходить "на люди". Але у стадії міфічного повернення не це головне. Герой справжніх міфів несе народу *гуманне управління*, добробут, накопичення благ, розкутість і "свободу жити", за словами Дж. Кемпбелла.

Увесь час правління В. Путіна рясніє протилежними прикладами терору, утратою міжнародного авторитету, прогашними військовими авантюрами з тисячами жертв російських бойовиків, погіршенням рівня життя, згортанням громадянського суспільства, розправою над опозиціонерами, індивідуальним чи клановим збагаченням.

Прогноз вимальовується простий. Здавалося б, що з причини історичної "сродності" колись народу Московії, а зараз - Російської Федерації монархічних варіантів влади ймовірність активних масових дій невелика. Тим паче, на них мало спроможна ортегіанська людина маси, практично позбавлена ініціативності.

Однак та сама людина маси, стрімко бідніючи й дедалі більше стикаючись із побутовим дефіцитом і неможливістю реалізації своєї споживацької природи, невдовзі суто з економічних причин буде готова до

сприйняття принаймні регіональних відцентрових політичних дискурсів.

Архетипіко-ментальні передумови також будуть співзвучні. Цар-Чаклун, який не може елементарно і вдосталь нагодувати поки що покірний народ, буде сприйматися як "непотрібний", "шарлатан" і "цар-не-справжній".

Тому будь-якій політичній персоні, яка зможе себе фізично забезпечити й популяризувати, у найближчий рік-два буде напрочуд легко ініціювати щирі народні повстання в Росії, позиціонуючи себе новим визволителем.

Відтак, здавалося б, парадоксальним чином, маніпулятори свідомістю мас, творячи міфологічний образ "культурного героя" В. Путіна, з причини низької кваліфікації створюють потужний антипутінський дискурс, бо з міфологією не можна некомпетентно "гратися". Як зазначали класики, міф не може бути розказаний неповністю, доповнений або перебудований. Колективне підсвідоме його сприйме як брехню.

Тобто в Росії назріває класична революційна ситуація, коли "верхи не можуть, а низи не хочуть", і, попри підсвідому покірність монархові, Московія знає неодноразові приклади подолання цієї інерції. Так би мовити, "далі буде".

Інші помилки і прорахунки. У роботах [1, 2] було показано, як тривало готувалося соціальне тло війни - апатична непатріотична, афективно реагуюча, не схильна до раціональної діяльності верства українських громадян, а також як мілітарно "накачувалося" російське суспільство в дусі вигаданої національної винятковості. Технологи на цьому етапі маніпуляції, здавалося б, досягли успіху.

Але швидко сформований рух "добровольчих батальйонів", лавиноподібно розвинуте повсюдне волонтерство, збереження на окупованих територіях імунних до маніпуляції людей, млявість колаборантів і небажання їх щиро й самовіддано бути справжніми ополченцями, а лише найманцями також свідчить про певні прорахунки технологів.

Крім вище наведеного, імовірно, їх підвело нерозуміння ментальних основ українського народу, його духу і культури. Можливо, технологи самі були захоплені власними міфологемами про смішний, тупуватий, недоумкуватий і покірний образ українця - "хохла", такого-собі другосортного людя зі смішною "телячою мовою".

Вони випустили з уваги важливі риси нашого менталітету, хоча вони були дуже помітними в минулому. Завдяки цим рисам автохтони зберігають свою ідентичність і культуру, швидко стаючи до зброї й бодай тимчасово перетворюючись на справжню націю.

Так, дійсно, українці терплячі, іноді аж занадто соціально інертні, у нас розвинена політична містечковість, і тепер, після дискредитації праці відсутністю справедливої винагороди, ми вже не такі працьовиті.

Але з уваги агресора був випущений важливий момент - український менталітет має потужну рису *власника, господаря*.

Історично спадкове мешкання на зосередженні культурно-комунікаційних потоків виплекали не лише знамениту українську толерантність, але й виражений *антеїзм*.

Так, гостеві багато що дозволяється, бо його персона сама по собі архетипна. Українець нормально сприймає факт наявності й уживання іншої мови, звичок і релігійних норм. Але практично постійна загроза з боку не гостей, а різноманітних загарбників з давніх-давен сформувала дуже *сензитивне ставлення до своєї власності і мінімальну толерантність* до того,

хто на неї зазіхає. Саме слово, яке означає назву нашої держави, походить від "краяти", тобто *чітко окреслювати межі володіння*, на яких автохтон антеїстично відчуває себе *господарем*.

Відтак, "крадій" викликає в автохтонів закономірне обурення, а здійснена крадіжка власності тягне за собою *афект помсти і невситиме прагнення повернути своє*. Сам же грабіжник переводиться підсвідомо на рівень *абсолютного ворога*, а стійкість такого швидко виниклого стереотипу закріплюється відомою українською впертістю.

Не розраховував агресор, що навіть тимчасова крадіжка Криму надовго, імовірно, на століття *стигматизує як злодія й ворога* і В. Путіна особисто, і узагальнений образ росіянина.

Маніпулятивні контексти, які вводяться в обіг ЗМІ на кшталт "братніх народів", "ми - адін народ", "ми же браття" викликають у нашій колективній підсвідомості *відчуття цинічної наруги* над самим словом "брат" і створюють зворотній від очікуваного маніпулятором ефект - *відразу до більшості громадян РФ як до співучасників злочину*. Різноманітно реалізована в політично-культурних офіційних і приватних контекстах, ця відраса проіснує принаймні протягом десятиліть.

Зазначимо, що діалектично ця огида до російського протистоїть у масовій свідомості схизмогенетичним намаганням. Якщо внутрішні диверсійні політики й дискредитують персону П. Порошенка, то це абсолютно не означає, що українці автоматично почнуть поважати російського В. Путіна.

Не дивно, що широкі верстви українського соціуму відчули дуже болючу образу, моментально втратили довіру, будь-яке відчуття "одного народу" і швидко сформували організації ефективного спротиву агресорові. До речі, спроможність на таку *мілітарну самоорганізацію* українці демонстрували у своїй історії неодноразово. Технологи цього не врахували, бо самі перебувають у тенетах самозакоханого міфу про тупуватих "хохлов".

Неврахованою залишилася й інша, близька до відчуття господаря, риса - *нетерпимість до автократії*.

Соціум, кожен індивід якого тягнє до приватної власності, не може бути схильним до монархії. Із цим прорахувався вже В. Янукович. Цар - практично завжди негативна й підозріла персона в українському фольклорі, - хитрий, жадібний, пихатий і лицемірний брехун. Зрозуміло, що український менталітет та інтелект намагалися заздалегідь "стерти" алкоголізацією, наркотизацією, розбещувальною начинкою телебачення, вихолощенням гуманітарних дисциплін у освіті, ендогенним схизмогенезом.

Але, очевидно, навіть такими потужними атаками серйозно нівелювати вплив пам'яті поколінь і перетворити всіх людей на напівзоологічну масу не вдалося. Менталітет - надто стійке утворення. Та й штучна міфологія була сконструйована некваліфіковано.

Крім цих принципових прорахунків, агресорна пропаганда припускалася й суто технічних помилок. Ось лише деякі з них.

Ще на домілітарній стадії очевидною для будь-якого спостерігача була *штучність* організації тисячних проросійських збіговиськ, які недолуго намагалися імітувати донеччан. Індивіди маргінальної масовки подекуди навіть правильно писати слово "Донбасс" не могли, плутали прапор Російської Федерації з французьким, спалювали знамено ФК "Шахтар", гадаючи, що це червоно-чорний прапор патріотів України тощо [13-16].

У постановочних відео і фото з президентом Росій-

ської Федерації, де він нібито випадково зустрічається з "простим народом" - чи то з рибалками, чи то стоїть з людьми у храмі в Новгороді, чи то на неформальному чаюванні, чи то на виробництві, його оточують *одні й ті самі обличчя* - напевно, найняті актори [17].

З інших матеріалів також впливає суцільна театралізована й ненатуральна дія. Наприклад, із репортажу, де В. Путін немовбито пірнає в озеро Селігер на свято Водохрещі, видно, що відео занурення змонтоване і зняте не в одному й тому самому місці. Більш того, ані з В. Путіна, ані з людей, які пірнають, чомусь не йде пара, типова у таких випадках. Сам же "культурний герой" православної Росії, як виявляється, навіть хреститися не вмів [18, 19].

Виявлено також інші кумедні речі. Телепропаганда "перемог" росіян у Сирії неодноразово наводила кадри з комп'ютерних ігор у вигляді "доказів" знищення супротивника чи наведення "героїчного" російського пілота на ціль [20, 21].

Зауважимо, що філософський формат цієї статті зосереджено саме на маніпуляції свідомістю мас. Тому ці рамки не дозволяють детально досліджувати інші численні суттєві прорахунки Росії на зовнішньополітичній арені, які її дискредитують. До них належать, наприклад, багаторазові втручання у виборчий процес у США та країнах Європи, терор мирних мешканців Сирії, підтримка тоталітарних режимів на планеті, убивства небезпечних для режиму В. Путіна громадян Великої Британії.

Висновки

1. Сюжет розгортання подій, завдяки яким звичайна людина стає "культурним героєм" *неодноразово детально досліджується* у філософській, психологічній і культурознавчій літературі. Класики підкреслюють, що алгоритм метаморфоз головного персонажа міфів є одним із головних сюжетів і компонентів колективного несвідомого, кроскультурно вкоріненого в усіх народів. Ця послідовність включає конкретні специфічні стадії, упродовж яких телеологічно розгортається сюжет.

2. Дослідники наголошують, що *жодна з цих стадій не може бути вилучена з народного міфу, а їх послідовність не може бути штучно змінена*. Учені незалежно говорять про небезпеку довільного поводження з міфотворчістю, зокрема штучного створення міфів.

3. Історія людства знає приклади тривалого, у тому числі мілітарного, керування масами за допомогою політичних міфів - у СРСР, фашистській Німеччині, у Північній Кореї та ін. Конструктори маніпуляції свідомістю в цих країнах чітко слідували науковим викладкам як щодо складових міфу, так і їх послідовності - саме тому ідеократичне управління було ефективним і загалом не викликало масового невдоволення режимом.

4. Агресорна міфологія гібридної війни в контексті створення мультігероїчної сакралізованої постаті російського лідера *не відповідає науковим викладкам аналізу міфотворчості*. Більшість стадій перетворення людини на Героя або проігноровано, або спотворено, або подано у пропаганді фрагментарно й недбало.

5. Беручи до уваги перестороги теоретиків, зауважимо, що це, імовірно, породжує і призводить до накопичення в масовій свідомості громадян Російської Федерації психологічних дискурсів несправжності, фальшивості й нелегітимності свого президента. У свою чергу, це цілком може призвести до апатії, негативізму, підсвідомого неприйняття верховної влади і, як результат, або до революційної ситуації, або принаймні до політичного схизмогенезу й сепаратизму всередині цієї країни.

6. Крім ігнорування науково виявлених послідовностей конструювання міфу, технологи маніпуляції *випустили з поля зору очевидні риси українського менталітету*, завдяки яким автохтони вкотре у своїй історії продемонстрували здатність швидко самоорганізуватися на ефективний спротив агресорові.

7. Не розуміючи, що Україна, це не *other Russia*, конструктори і транслятори агресорних міфологем припустилися і припускаються як значних, так і великої кількості дрібних, технічних, але цілком явних помилок, пов'язаних із неякісною підготовкою провокаторів на домілітарній стадії, очевидними нонсенсами у фальсифікованих новинах тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стругацький Василь. Агресорний технологічний вплив на масову свідомість на тлі східноукраїнського конфлікту. Підготовка ґрунту і перші міфи. *Схід*. 2016. № 3 (143). С. 101-109. DOI: 10.21847/1728-9343.2016.3(143).74859.
2. Стругацький Василь. Агресорний технологічний вплив на масову свідомість на тлі східноукраїнського конфлікту. Міфологія мілітарної фази. *Схід*. 2016. № 4 (144). С. 92-100. DOI: 10.21847/1728-9343.2016.4(144).78100.
3. Стругацький Василь. Перспективи політичної реабілітації та аспекти відплати. Постмілітарна фаза гібридної війни. *Схід*. 2017. № 2 (148). С. 105-112.
4. Элиаде Мирча. Избранные сочинения. Миф о вечном возвращении. Москва: Ладомир, 2000. 414 с.
5. Элиаде Мирча. Аспекты мифа. Москва: Академический проект, 2010. 256 с.
6. Юнг К. Г. Человек и его символы. Санкт-Петербург: Б. С. К., 1996. С. 451.
7. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов / пер. с англ. Киев: Государственная библиотека Украины для юношества, 1996. 384 с.
8. Юнг К. Г. Психологические типы / общ. ред. В. Зеленский; пер. с нем. Софии Лорне. Санкт-Петербург: Ювента; Москва: Прогресс-Универс, 1995. 718 с.
9. Марк М., Пирсон К. М. Герой и бунтарь. Создание бренда с помощью архетипов / пер. с англ. под ред. В. Домнина, А. Сухенко. Санкт Петербург: Питер, 2005. 336 с.
10. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой. Москва: Ваклер, Рефл-бук, АСТ, 1997. 384 с.
11. Пропп В. Морфология волшебной сказки. Москва: Лабиринт, 2001. 114 с.
12. Пропп В. Исторические корни волшебной сказки. Москва: Лабиринт, 2009. 274 с.
13. В Луганской области митингующие перепутали флаги России и Франции. *Интернет-видання "Економічне звесття"*. 06.04.2014. URL: http://news.eizvestia.com/news_politics/full/417-v-luganskoj-oblasti-mitinguyushhie-pereputali-flagi-rossii-francii (дата звернення: 12.11.2017).
14. "Коренные сепаратисты" не знают, как пишется слово "Донбасс". *Интернет-видання "Наша Ніва"*. 08.04.2014. URL: <https://nn.by/?c=ar&i=126268&lang=ru> (дата звернення: 10.11.2017).
15. Поправко О. "Еще один день в ДНР". *Интернет-видання Руфабула*. 05.2014. URL: https://rufabula.com/author/oleg_poravko/1446 (дата звернення: 10.09.2017).
16. Відеорепортаж про зривання і спалення прапора ФК "Шахтар", який переплутали з прапором "Правого сектора". 10.03.2014 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dA3iWxtlYu0> (дата звернення: 14.12.2017).
17. Массовка Кремля: на разных фото Путина окружают одни и те же люди. Журналістське розслідування Людмили Балабай. *Интернет-джерело "Голос російськомовної Америки"*. 08.01.2017. URL: <http://www.forumdaily.com/massovka-kremlya-na-raznykh-foto-putina-okruzhayut-odni-i-te-zhe-lyudi> (дата звернення: 08.06.2017).
18. Путин поучаствовал в крещенских купаниях на озере

Селигер - Россия 24. 19.01.2018. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wQSGqH6rwmc> (дата звернення: 02.02.2018).

19. Путин оказался католиком: Крестится как католик в проруби. Аналіз Golden Tengu TV. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ONwEAA9zNdA> (дата звернення: 02.02.2018).

20. Россия использовала кадры из компьютерной игры как доказательство помощи США для ИГИЛ. Катерина Москалец. *Интернет-видання Usa.one*. 15.11.2017. URL: <https://usa.one/2017/11/rossiya-ispolzovala-kadry-iz-kompyuternoj-igry-kak-dokazatelstvo-pomoshhi-ssha-dlya-igil/> (дата звернення: 19.12.2017).

21. В России снова показали кадры видеогры вместо фото из Сирии. Катерина Москалец. *Интернет-видання Usa.one*. 26.02.2018. URL: <https://usa.one/2018/02/v-rossii-snova-pokazali-kadry-videoigry-vmesto-foto-iz-sirii/> (дата звернення: 27.02.2018).

Стругацкий Василий,

кандидат философских наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРОСЧЕТЫ АГРЕССОРНОГО МИФОТВОРЧЕСТВА

Автор продолжает философское исследование манипулятивного влияния на массовое сознание, которое является базовой составляющей агрессии Российской Федерации против Украины. Статья посвящена выявлению просчетов, которые были допущены технологами этого манипулятивного воздействия.

Выявлено, что ошибки сводятся к неквалифицированному подходу при формировании образа ключевой персоны мифологии, неучитыванию очевидных черт украинского менталитета, а также более мелким, техническим просчетам.

Ключевые слова: манипуляция сознанием; мифология гибридной войны; мифологема; культурный герой; архетип; менталитет.

Struhatskyi Vasy,

Candidate of Philosophic Sciences, Assistant Professor

CONCEPTUAL MISCALCULATIONS OF AGGRESSIVE MYTH-MAKING

The author continues the philosophical study of manipulative influence on the mass consciousness, which is the basic component of the aggression of the Russian Federation against Ukraine.

The article is devoted to the identification of miscalculations that have been admitted by technologists of this manipulative effect.

It was revealed that the mistakes amount to unqualified approach in forming the image of the key person of mythology. It was established that classics of cultural studies, religious studies and philosophy studied in detail the stages of formation of the person of a cultural hero in the epic of different peoples. These stages, in general similar, are traced to all ethnic groups and provide a compulsory and invariable algorithm for transforming an ordinary person and turning it into a Hero.

Also, the classics of science insist that mythology is the basis of any cultural activity of a modern human being - it is its background. In addition, they point to the danger of unskilled myth-making.

The author of the article has established that Russian technologies of manipulation by consciousness have neglected all the advice of scientists and ignored the basic stages of the formation of the Hero in political myth-making.

Therefore, the author of the article makes a number of conclusions about the possible imminent collapse of the negativism of the people of Russia in relation to its unsuccessfully mythologized President - with all the resulting political consequences.

Also, the article reveals other miscalculations of manipulators, which concern mistaken assessments of the Ukrainian mentality and technical miscalculations.

Key words: manipulation of consciousness; mythology of hybrid war; mythologeme; cultural hero; archetype; mentality.

REFERENCES

1. Struhatskyi, V., 2016. Aggressive technologic impact on mass consciousness against the background of East Ukrainian conflict. Setting the stage and first myths. *Skhid*, no. 3(143), pp. 101-109. DOI: 10.21847/1728-9343.2016.3(143).74859.
2. Struhatskyi, V., 2016. Aggressive technologic influence on mass conscience against the background of the East Ukrainian conflict. Mythology of the military phase. *Skhid*, no. 4(144), pp. 92-100. DOI: 10.21847/1728-9343.2016.4(144).78100.
3. Struhatskyi, V., 2017. Prospects of political rehabilitation and aspects of retribution. The post-militaristic phase of the hybrid war. *Skhid*, no. 2(148), pp. 110-116. DOI: 10.21847/1728-9343.2017.2(148).102822
4. Eliade, M., 2000. *Selected works. The Myth of Eternal return* [translat.]. Moscow: Lodomir, 414 p. (rus).
5. Eliade, M., 2010. *Aspects of myth* [translat.]. Moscow: Academic Project, 256 p. (rus).
6. Jung, K. G., 1996. *Man and his Symbols* [translat.]. St. Petersburg: BSK Publishing, 451 pp. (rus).
7. Jung, K. G., 1996. *Soul and myth: six archetypes* [translat.]. Kiev: The State Library of Ukraine for Young People, 384 p. (rus).
8. Jung, K. G., 1995. *Psychological Types* [translat.]. St. Petersburg: Juventa; Moscow: Progress-Universe, 718 p. (rus).
9. Mark, M. and Pierson, K.M., 2005. *A hero and a rebel. Creating a brand with the help of archetypes* [translat.]. St. Petersburg: Piter Publishing, 336 p. (rus).
10. Campbell, J., 1997. *Thousand-faced hero* [translat.]. Moscow: Vakler, Refl-book, AST, 384 p. (rus).
11. Propp, V., 2001. *Morphology of a fairy tale*. Moscow: The Labyrinth, 114 p. (rus).
12. Propp, V., 2009. *Historical roots of a fairy tale*. Moscow: Labirinth, 274 p. (rus).
13. In the Lugansk region, the protesters mixed the flags of Russia and France. *Internet publication "Economic News"*. 06.04.2014.

Available at: http://news.eizvestia.com/news_politics/full/417-v-luganskoj-oblasti-mitinguyushhie-pereputali-flagi-rossii-i-francii (Accessed: 12.11.2017).

14. "Indigenous separatists" do not know how the word "Donbass" is written. *Internet publication "Our Niva"*. 08.04.2014. Available at: <https://nn.by/?c=ar&i=126268&lang=ru> (Accessed: 10.11.2017)

15. Popravko Oleg "Another day in the DNR." *Internet-publication of Rufubula*. 05.2014. Available at: https://rufubula.com/author/oleg_popravko/1446 (Accessed: 10.09.2017)

16. A video story about breaking and burning the flag of FC Shakhtar, which was confused with the flag of the "Right sector". 10.03.2014. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=dA3iWxtlYu0> (Accessed: 14.12.2017)

17. Massing the Kremlin: different people around Putin are surrounded by the same people. Journalistic Investigation Lyudmila Balabay. *Internet source "Voice of Russian-speaking America"*. 08.01.2017. Available at: <http://www.forumdaily.com/massovka-kremlyya-na-raznyx-foto-putina-okruzhayut-odni-i-te-zhe-lyudi/> (Accessed: 08.06.2017)

18. Putin took part in baptismal bathing on Lake Seliger - Russia-24. 19.01.2018. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=wQSGqh6pwmc> (Accessed: 02.02.2018)

19. Putin turned out to be a Catholic: He is baptized as a Catholic in the ice-hole. Analiz of Golden Tengu TV. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=ONwEAA9zNdA> (Accessed: 02.02.2018)

20. Russia has used footage from the computer game as evidence of US assistance to IGIL. Katerina Moskalets. *Internet-publication Usa.one*. 15.11.2017. Available at: <https://usa.one/2017/11/rossiya-ispolzovala-kadry-iz-kompyuternoj-igry-kak-dokazatelstvo-pomoshhi-ssha-dlya-igil/> (Accessed: 19.12.2017)

21. Moskalets Katerina. In Russia, again showed the footage of a video game instead of a photo from Syria. *The Internet-visa Usa.one*. 02.26.2018. Available at: <https://usa.one/2018/02/v-rossii-snova-pokazali-kadry-videoigry-vmesto-foto-iz-sirii/> (Accessed: 27.02.2018)

© Стругацький Василь

Надійшла до редакції 27.02.2018

УДК 130.12:37.015:17.035.1

ХОДАНИЧ ЮРІЙ,

викладач кафедри філософії,

Ужгородський національний університет, м. Ужгород

ПОРІВНЯЛЬНИЙ ІДЕЙНО-КОНЦЕПТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ПІДХОДУ ДО СУСПІЛЬНИХ АСПЕКТІВ МИЛОСЕРДЯ

Стаття присвячена порівняльному ідейно-концептологічному аналізу соціально-філософського підходу до суспільних аспектів милосердя. Феномен милосердя досліджується автором крізь призму різноманітних західних соціально-етичних учень (еволюціонізм, утилітаризм, гедонізм, лібералізм, неомарксизм та постмарксизм). У розрізі еволюціонізму милосердя набуває значення альтруїзму. Особливу увагу приділяється концепції взаємодопомоги П. Кропоткіна. В утилітаризмі милосердя розглядається крізь призму індивідуальної та суспільної користі. У свою чергу, у контексті лібералізму милосердя втрачає свою суспільну цінність, адже в центрі уваги постає вільна особистість з її власним моральним вибором. Автор аналізує окремим чином концепцію розумного егоїзму А. Ренд. Крізь призму суспільно-прикладних досліджень неомарксизму та постмарксизму милосердя постає фактором активності суб'єкта щодо оточуючого його середовища та подальшого впливу на розвиток суспільства.

Ключові слова: милосердя; еволюціонізм; прагматизм; утилітаризм; закон взаємної допомоги; лібералізм.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку в силу глобалізаційних процесів, ускладнення різних сфер життєдіяльності суспільства відбувається значне утвердження індивідуалізму в суспільному бутті та свідомості, усе більшого поширення набуває соціальне відчуження людини. У зв'язку із цим постає проблема по-

шуків альтернативних шляхів розвитку суспільства в бік посилення соціальної взаємодії, активної співпраці між людьми в напрямку позитивної трансформації суспільного розвитку. Одним із таких шляхів чи факторів, на наше переконання, постає милосердя. Як феномен милосердя досліджувалось у різних його інтерпретаці-